

Plemiči iz Sore – spanheimski ministeriali ob jugovzhodni meji loškega gospostva

Izvleček

V prispevku obravnavamo plemiče iz Sore, ki jih po ohranjenem pisnem gradivu lahko sledimo od sredine 12. do sredine 13. stoletja. Sodili so v krog spanheimskih ministerialov na skrajnem severozahodnem robu ljubljanskega gospostva, kjer so Spanheimi mejili na loško gospostvo. Plemiči iz Sore so že v 12. stoletju razpolagali tudi s podrejenimi vitezi, s sedežem v gradu na vrhu Gradišča nad Drago, kjer je bil nedavno na osnovi ostalin potrjen obstoj srednjeveške obrambne utrdbe.

Abstract

The nobles from Sora – Spanheim ministerials along the southeast border of the Loka dominion

The contribution discusses nobles from Sora, who can be traced through preserved written material from the middle of the 12th to the middle of the 13th century. They are among the Spanheim ministerials in the extreme northwest edge of the Ljubljana dominion, where the Spanheims bordered on the Loka dominion. The nobles from Sora already had subordinate knights at their disposal in the 12th century, with a seat in the castle at the top of Gradišče above Draga, where the existence of a medieval defensive fortification was recently confirmed on the basis of ruins.

Freisinški škof da zapreti viteza iz Sore

Sredi 13. stoletja so skušali Spanhaimi, mejaši in odvetniki freisinškega škofa na Loškem, svojo oblast nad loškim gospostvom prek svojih ministerialov kar se da izkoristiti. Zato je med spanheimskimi ministeriali – Sorškimi in Jeterbenškimi vitezi – na eni strani in freisinškim škofom na drugi strani pogosto prihajalo do

4. avgusta 1252 je prišlo v Škofji Loki do poravnave med freisinskim škofom Konradom in spanheimskim ministerialom Gerlohom z Jeterbenka, in sicer zaradi ujetih viteзов Alberta in Otona (II.), sina Majnhalma iz Sore, ki se je delno poškodovana ohranila v prepisu v freisinski kopalni knjigi.

(hrani: Bavarski državni arhiv v Münchnu)

sporov. Eden izmed njih se je zaključil 4. avgusta 1252, s poravalno listino,¹ izdano v Škofji Loki, s katero se je freisinski škof Konrad Tölz - Hohenburški poravnal z Gerlohom z Jeterbenka.²

1 Ulepič (ur.): *Diplomatarium Carniolicum. Aus den Archivmaterialien des historischen Vereins für Krain, Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* (v nadaljevanju: MHVK) 3, Ljubljana 1848, št. 20, str. 27–28; Klun (ur.): *Regesten für die Geschichte von Krain. I. Von Carl dem Großen bis Rudolf von Habsburg (788–1286), Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain* 2–3, Ljubljana 1854 (v nadaljevanju: RGKr 1), št. 110, str. 27; Zahn (ur.): *Fontes Rerum Austriacarum, Diplomataria et Acta. XXXI. Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis. I.*, Dunaj 1870 (v nadaljevanju: FRA DA 31), št. 165, str. 161–163; Schumi (ur.): *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthums Krain. II. 1200–1269*, Ljubljana 1884/7 (v nadaljevanju: URBKr 2), št. 192, str. 149–151; Otorepec (ur.): *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku. XI. Listine 1154–1361*, Ljubljana 1966 (v nadaljevanju: GZL 11), št. 17; Baraga (ur.): *Thesaurus memoriae – Fontes 2. Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku. VI/1. Listine 1246–1255*, Ljubljana 2002 (v nadaljevanju: GZS 6), št. 169, str. 187–188.

2 Meichelbeck: *Historiae Frisingensis. II/1*, str. 39; Blaznik: *Kolonizacija in kmetsko podložništvo na Sorskem polju*, str. 148; Blaznik: *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 17.

Takrat je škof iz ujetništva izpustil Gerlohova viteza Alberta in Otona (II.), sina Majnhalma iz Sore (*Ottonem filium Meinhalmi de Zevra*), Gerloh pa je pod globo 100 mark ljubljanskih denaričev obljubil, da škofu poslej ne bo več delal škode; pod globo 200 mark ljubljanskih denaričev je tudi obljubil, da bo v primeru utemeljene pritožbe dal v roku enega meseca oškodovanemu primerno zadoščenje, v primeru večje pritožbe pa naj se zadeva odloži do škofovega prihoda. Za varščino 200 mark so bili poroki: Henrik Svibenjski za 100 mark, Gerloh iz Kamnika za 50 mark, Markvard iz Homca za 25 mark in Gerloh Ungarus iz Kamnika za 25 mark. Gerloh Jeterbenški je moral po kazni izročiti škofu tudi 14 svojih hub, s tem, da mu jih je škof potem podelil v fevd. Med temi 14 hubami je bila ena v Dragi, štiri v Čepljah, preostale na Dobrovi. Pozneje te posesti ni v freisinških fevdnih knjigah.

Kdo sta bila viteza, ki ju je imel freisinški škof Konrad zaprta v Škofji Loki? Prvoomenjenega Gerlohovega pomočnika Alberta žal ne bo mogoče natančno identificirati, ker je v najstarejšem prepisu³ tekst poravnalne listine na dotičnem mestu močno poškodovan, original pa ni več ohranjen. Morda ga lahko enačimo z nekim Albertom, ki se kot priča pojavlja neposredno za Gerlohom z Jeterbenka v listini,⁴ izdani 18. aprila 1247 v Bistrici na Koroškem in 20. aprila 1247 v Kamniku, s katero je briksenški škof Egno svojemu fevdniku Wersu z Bleda podelil deset hub in osem podložnikov, potem ko mu je ta s privolitvijo svoje matere Munce njihovo lastništvo prepustil Brixnu. O drugem vitezu, Otonu (II.), potomcu plemičev iz Sore, je znanega veliko več, o tem v nadaljevanju.

Sorški kot branik Spanheimov na severozahodu ljubljanskega gospostva

Ortvina, najstarejšega plemiča, imenovanega po Sori (*Ortwini de Zower*), zasledimo leta 1154, ko skupaj z grofom Bertoldom III. Andeškim posreduje pri ponovitvi daritve Majnharda iz Kokre cistercijanski opatiji v Vetrinju pri Celovcu. Majhard, znan pod vzdevkom Schabab, je bil ministerial grofa Bertolda III. Slednji se je, kadar se je nahajal na Kranjskem, imenoval po Kamniku, kjer je bil sedež andeške vzhodnogorenske posesti. Majnhardov rod je morda izhajal še iz ministerialov plemiške rodbine Weimar – Orlamünde, iz katere je izvirala grofova babica Sofija.

3 Original je izgubljen, ohranjen je le prepis iz 13. stoletja v freisinški kopiačni knjigi (Hochstiftsliteralien Freising 2, fol. 8r–8v), v Bavarskem državnem arhivu v Münchnu. Prim. Meichelbeck (ur.): *Historiae Frisingensis*, II/2, Gradec 1729, št. 21, str. 10–12 in vire v op. 1.

4 URBKr 2 (kot v op. 1), št. 141, str. 107–108; GZS 6 (kot v op. 1), št. 35, str. 61–62.

Iz konceptne listine meranskega vojvode Bertolda IV. Andeškega (1191–1197)

»Post multa vero tempora, cum Albero, senior filius Meinhardi secundo Ierusalem ivit, ipse Meinhardus pietate motus delegationem predictam, quam de rebus suis fecerat, iterum per manum comitis Berchtoldi et per manum domini Ortvini de Zower renovavit atque firmavit. In testimonium se obtulerut filii sui Albero, Engelbero, Gebhardus et Iremgardis mater eorum, Rahwinus de Schellenberg, Meinhardus puer nepos eorum, Eufemia et Dimûodis filie Meinhardi, Liupoldus miles comitis Meinhardi de Schonenberg, Uvirento de Olswich, Albertus de Rain, Albertus Galle, Uveriandus de Wildenstain et multi alii. Coram his testibus Meinhardus cum coniuge et filiis et filiabus fecit abrenuntiationem predii sui Waitinsdorf quod fratres Uictorienses ab ipso emerunt marcis XL tribus.« (po Schumiju)

Konceptna listina meranskega vojvode Bertolda IV. Andeškega, iz 1191–1197, v kateri je pri neki daritvi samostanu Vetrinj okrog 1154 omenjen tudi Ortvin iz Sore.

(Ihrani: Koroški deželni arhiv v Celovcu)

Listina z omembo Ortvinu iz Sore se v originalu ni ohranila, pač pa jo med letoma 1191 in 1197 navaja Bertold IV. Andeški, vojvoda Meranije, ki je bil sin Bertolda III. Takrat je namreč spisal konceptno listino, s katero je naznanil vetrinjskemu samostanu, katera posestva ima ta v Preddvoru in drugod na Kranjskem in Koroškem. Vojvoda pravi, da s tem potrjuje to, kar je slišal, videl in ve ter kar so mu povedale razne priče. Med listinami iz let 1147 in 1156, ki jih našteva, je tudi nedatirana ponovitev daritve Majnharda Schababa, ki se je zgodila mnogo let po prvi daritvi (1147), in sicer takrat, ko se je Majnhardov starejši brat Adalberon drugič napotil v Jeruzalem, kar je bilo zelo verjetno leta 1154. S to listino⁵ se Majnhard s soprogo in svojimi sinovi ter hčerami odreče svojemu posestvu v Otočah pri Celovcu, ki so ga vetrinjski menihi od njega kupili za 43 mark (srebra). Priče listini so bili: Majnhardovi sinovi Adalberon, Engelbert in Gebhard ter soproga Irmingarda, Rachwin iz Šelenberga na Koroškem, Majnhardov vnuk Majnhard, Majnhardovi hčeri Evfemija in Dimuta, Leopold, ministerial grofa Majnharda iz Šumberka na Dolenjskem, Wirento iz Olševka, Albert z Brega ob Kokri, Albert Gall, Wergand iz Bildenštajna na Koroškem in mnogi drugi.

Da je bila ponovitev daritve Majnharda Schababa iz 1154 izvršena po grofu Bertoldu III. Andeškemu in gospodu Ortvinu iz Sore je razumljivo, saj je bil, kot že rečeno, Majnhard andeški ministerial, Ortvin pa je moral biti iz vrst ministerialov koroškega vojvode Henrika V. Spanheima, saj je samostan Vetrinj 1142 ustanovil grof Bernard Mariborski, brat vojvodovega deda Henrika IV.

Ortvinu, ki se v ohranjenih listinah omenja le enkrat, je sledil Henrik iz Sore (*Henricus de Ceur, Henrico de Zoure, Hainricus de Zoeure*), ki se je kot darovalec ali priča v listinah pojavljal med letoma 1161 in 1181. Oba, tako Ortvin kot Henrik, sta bila spanheimska ministeriala in sta, kot kaže, razpolagala s precejšnjo posestjo.⁶

Henrika zasledimo prvič 23. julija 1161, med pričami v listini,⁷ s katero je Pilgrim, opat benediktinskega samostana Šentpavel v Labotski dolini, z dovolje-

5 MHVK (kot v op. 1) 2, št. 9, str. 34–36; Ankershofen (ur.): *Urkunden-Regesten zur Geschichte Kärntens. Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* (v nadaljevanju: AKÖGQ) 8, Dunaj 1852, št. 347, str. 341–345; Schumi (ur.): *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain. I. 777–1200*, Ljubljana 1882/3 (v nadaljevanju: URBKr 1), št. 113, str. 108–112; Jaksch (ur.): *Monumenta Historica Ducatus Carinthiae, III. Die Kärntner Geschichtsquellen 811–1202*, Celovec 1904 (v nadaljevanju: MC 3), št. 1377, str. 519–525; F. Kos (ur.): *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. IV. 1101–1200*, Ljubljana 1915 (v nadaljevanju: GZS 4), št. 798, str. 395.

6 D. Kos: *Vitez in grad*, str. 127; Komac: *Od mejne grofije do dežele*, str. 116.

7 AKÖGQ (kot v op. 5) 8, št. 380, str. 358 (med vsemi pričami je izpuščen le Henrik iz Sore); Tangl, Karelmann: *Die Graffen von Ortenburg in Kärnten. Erste Abtheilung von 1058 bis 1256*, str. 264; Schroll (ur.): *Fontes Rerum Austriacarum. Diplomataria et Acta. XXXIX. Urkundenbuch des Benedictiner-Stiftes St. Paul in Kärnten*, Dunaj 1876, št. 8, str. 86; MC 3 (kot v op. 5), št. 1026, str. 384; GZS 4 (kot v op. 5), št. 431, str. 216–217; GZL 11 (kot v op. 1), št. 2.

njem svojih menihov prepustil koroškemu vojvodi Henriku V. Spanheimu posest v zaselku »Privates« za en zlatnik, ki ga vojvoda letno plačuje samostanu; po njegovi smrti bo posest vrnjena samostanu. Med številnimi pričami tej listini so bili: Herman II., brat vojvode Henrika V., grof Wolfrad iz Trebnja na Koroškem, njegov sin Ulrik, ki je nekaj tednov pozneje postal oglejski patriarh, grof Oton II. iz Ortenburga na Koroškem, Henrik iz Sore, Gotbold iz Hardecka na Koroškem, Sidehard iz Freiberga na Koroškem, Konrad (Kono) iz Škofje Loke, Herman iz Bekštajna na Koroškem, Markvard in Arnold iz Ljubljane, Henrik iz Holmeca na Koroškem, Ulrik Kubertel, Oton iz Bukovja pri Beljaku, Henrik iz Čedadu, Hartvik Brust, Rajnher (svobodnik iz Steierberga pri Trgu na Koroškem) in njegov brat Sviker, Ludvik iz Lavariana pri Palmanovi, Lenart »de Koyrne«, Eberhard iz Rajnherštajna (nekje na Koroškem) in njegov brat Wolfram. Kot vidimo, je spanheimski ministerial Henrik iz Sore zasedal med pričami zelo ugledno mesto. Vojvoda Henrik V. je omenjeno posest užival le kratek čas, saj je 12. oktobra 1161 umrl. Na prestolu koroških vojvod ga je nasledil njegov mlajši brat Herman II., prvopodpisani med pričami pravkar omenjene listine.

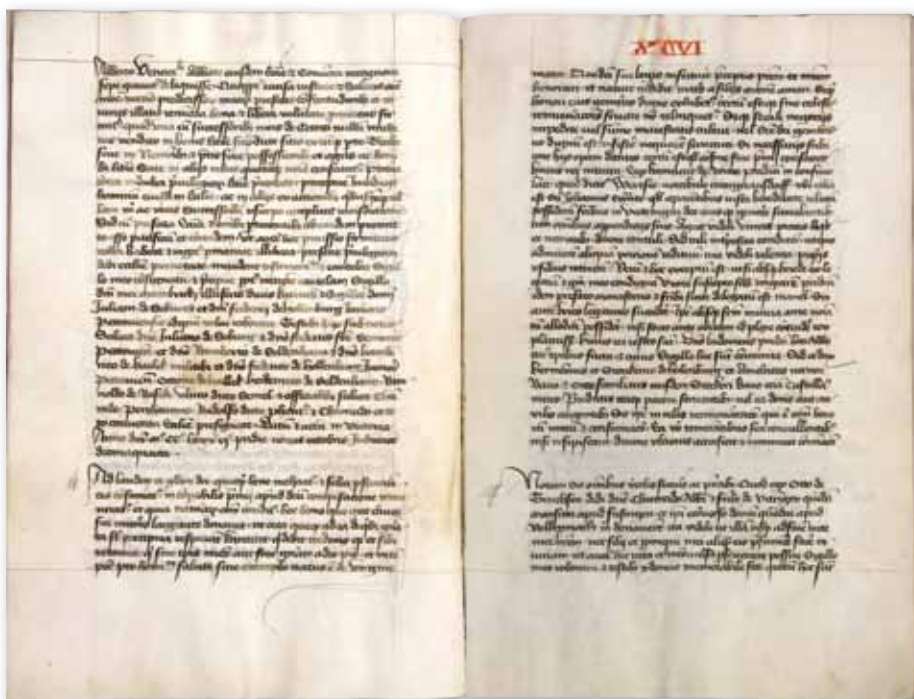
Listina šentpavelskega opata Pilgrima, izdana 23. julija 1161, v kateri je na pomembnem mestu med pričami tudi Henrik iz Sore. (hrani: *Hišni, dvorni in državni arhiv na Dunaju*)

Ohranjeni pisni viri nam torej ne omogočajo potrditi domneve, da bi bil Henrik iz Sore v sorodu s svojim predhodnikom Ortvinom – bodisi njegov sin ali mlajši brat. Zanimivo je, da je imel Henrik posest, ki jo je podedoval po starših, tudi ob Vrbskem jezeru. To lahko govori v prid domnevi, da je bil po rodu s Koroške, tako kot verjetno tudi Ortvin. Namreč, že med letoma 1175 in 1181 je Henrik iz Sore izdal listino,⁸ s katero je samostanu Vetrinj podelil po starših podedovano posestvo v Dvoru pri cerkvi sv. Janeza Krstnika, ob Vrbskem jezeru. Pri tem si je izgovoril, da bo zanj do svoje smrti dobival letno po tri talente. Če ne bo imel dedičev z zakonito ženo enakega stanu, naj ostane posestvo samostanu, če pa dobi zakonitega dediča, naj ta obdrži omenjeni alod, če ga Henrik

8 RGRK 1 (kot v op. 1), št. 66, str. 20; URBRK 1 (kot v op. 5), št. 145, str. 29; MC 3 (kot v op. 5), št. 1197, str. 448–449; GZS 4 (kot v op. 5), št. 569, str. 289.

ne odstopi pred svojo smrtjo. Priče te listine so bili: vetrinjski opat Ludvik, koroški vojvoda Herman II. Spanheim, Sviker iz Humberga na Koroškem, njegovi kastelani Amerlik, Oton in Pabon ter Pabon, kastelan Henrika iz Sore.

Henrik iz Sore se kot darovalec pojavlja tudi 1178, v potrditveni listini⁹ oglejskega patriarha Ulrika Trebanjskega, s katero potrjuje stišskemu samostanu enajst darov osmih različnih darovalcev. Med njimi je tudi Henrik iz Sore, ki je pred 1178 podaril opatiji v Stični tri kmetije blizu Utika pri Vodicach in vas »Gorzach«, kar se običajno lokalizira v Goričane pri Medvodah. Pozneje obeh vasi ne najdemo več med stiško posestjo, je pa po najstarejšem ohranjenem urbarju iz 1505 imel samostan dve kmetiji v Selu pri Vodicach, kar je v neposredni bližini Utika. Domneva se, da je prišlo po 1178 do zamenjave posesti v »villa Gorzach« med stiško in vetrinjsko cisterco,¹⁰ a vetrinjske posesti v Goričanih pri Medvodah ni najti. Vetrinjski samostan je imel gospodarski dvor (t. i. gangrijo) tudi na območju Kokre pri Preddvoru in je stremel po arondaciji zemlje ter oddaljeno posest menjaval za dvoru bližjo. Vetrinjski urbar iz 1488 navaja v današnji vasi Hrib, katere zgornji

Listina Henrika iz Sore iz 1175–1181, s katero je podelil samostanu Vetrinj posestvo ob Vrbskem jezeru, se je ohranila v prepisu iz 15. stoletja, v vetrinjski kopalni knjigi. (hrani: Koroški deželni arhiv v Celovcu)

- 9 GZS 4 (kot v op. 5), št. 614, str. 312–313; Grebenc: *Gospodarska ustanovitev Stične ali njena dotacija leta 1135*, str. 198–201; Mlinarič: *Stiška opatija 1136–1784*, str. 72–73.
- 10 Grebenc: *Gospodarska ustanovitev Stične ali njena dotacija leta 1135*, str. 200.

Listina Engelberta Turjaškega, ki je bila izdana 7. aprila 1220 na Turjaku in v kateri sta med pričami tudi Oton (I.) in Majnhalm iz Sore. (hrani: Arhiv Republike Slovenije)

del se je v srednjem veku imenoval Goričica (*Görtschach*), pet kmetij in en mlin. Dve kmetiji je samostanu pred 1221 podelil ded Valterja iz Gorič,¹¹ dve tu ležeči kmetiji pa je Vulfing iz Krnosa na Koroškem prodal samostanu leta 1331.¹² Preostala vetrinjska posest v Goričici bi torej lahko izvirala iz Stični podarjene »villa Gorzach« po Henriku iz Sore pred letom 1178.

V začetku 13. stoletja se poleg Sorških pojavijo v bližini tudi spanhaimski ministeriali z Jeterbenka. Prvi po ohranjenih pisnih virih je bil Gerloh I. z Jeterbenka,¹³ ki se omenja leta 1207 kot priča v Kamniku izdane listine istrskega grofa Henrika IV., sina meranskega vojvode Bertolda IV. Andeškega. Gerloh I. je bil poročen s sestro Friderika I. s Falkenberga, spanheimskega ministeriala na jugovzhodu ljubljanskega gospostva. Nasploh so bili spanheimski ministeriali tesno sorodstveno povezani in morda celo v veliki meri skupnega izvora.¹⁴ Med letoma 1220 in 1252 se Jeterbenški in Sorški večkrat skupaj pojavljajo v nekaterih listinah.

Po Henriku iz Sore, ki ga zadnjič zasledimo konec 70-ih ali v začetku 80-ih let 12. stoletja, se 7. aprila 1220 med pričami v listini Engelberta s Turjaka pojavita Oton (I.) in Majnhalm iz Sore (*Otto et Meinalmus de Czewer*). S to listino¹⁵ je Engelbert – takrat eden redkih svobodnih plemičev na Kranjskem – dal bratom Karlu, Ruprehtu in Albrehtu iz Loža v fevd vas Sodražico pri Vinicah v svojem ribniškem okraju, oni pa so mu prepustili tri kmetije pri Brežah pri Ribnici. Priče temu dejanju na gradu Turjak so bili gospodje Gerloh z Jeterbenka, Herrand s Turjaka, Herbord iz Dobropolja, Majnhalm in Hartman s Ponikev, Hartvik s Čušperka, Hartnid iz Osolnika blizu Raščice, Oton (I.) in Majnhalm iz Sore, Veriand iz Podloža, Majnhalm iz Brega pri Ložu, Herbord, grajski grof iz Loža, Janez iz Doba, Gebhard iz Dobropolja, Herman iz Volčjega Potoka, Valkun iz Loža in drugi prisotni.

V listini,¹⁶ ki je bila izstavljena 8. maja 1241, v Perovem pri Kamniku, sta na zadnjem mestu med pričami omenjena tudi Pucelin in Majnhalm iz Sore

11 AKÖGQ (kot v op. 5) 22, št. 783, str. 358; URBKr 2 (kot v op. 1), št. 42, str. 32; Jaksch (ur.): *Monumenta Historica Ducatus Carinthiae. IV/1. Die Kärntner Geschichtsquellen 1202–1262*, Celovec 1906 (v nadaljevanju: MC 4/1), št. 1829, str. 121; F. Kos, M. Kos (ur.): *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. V. 1201–1246*, Ljubljana 1928 (v nadaljevanju: GZS 5), št. 348, str. 180–181; Mlinarič: Posest vetrinjskega samostana na Kranjskem (od leta 1147 do XVII. stoletja), str. 104–105.

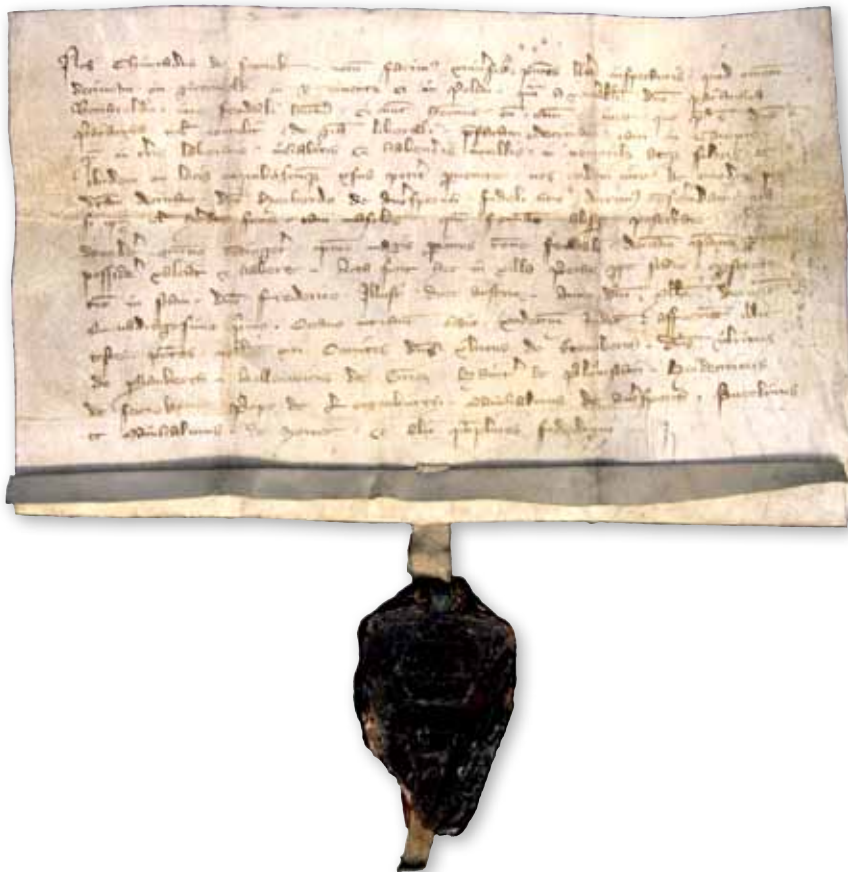
12 Otorepec: Občina Preddvor v srednjem veku, str. 85–86.

13 O Jeterbenških prim. Volčjak: Ich N. von Hertenberch vergich ... Vitezi Jeterbenški v zgodovinskih virih, str. 45–74.

14 Komac: *Od mejne grofije do dežele*, str. 123.

15 URBKr 2 (kot v op. 1), št. 34, str. 25; GZS 5 (kot v op. 11), št. 310, str. 164.

16 Elze: *Urkunden-Regesten aus dem gräflich Auersperg'schen Archiv in Auersperg*, str. 11; MC 4/1 (kot v op. 11), št. 2228, str. 286–287; GZS 5 (kot v op. 11), št. 765, str. 370–371; Preinfalk, Bizjak, (ur.): *Thesaurus memoriae – Fontes 6. Turjaška knjiga listin 1. Listine zasebnih arhivov Kranjske grofovske in knežje linije Turjaških (Auerspergov)*, Ljubljana 2008, št. 2, str. 53–54.

Listina Konrada Žovneškega, ki je bila izdana 8. maja 1241, v Perovem, in v kateri sta na zadnjem mestu med pričami tudi Pucelin in Majnhalm iz Sore. (*hrani: Koroški deželni arhiv v Celovcu*)

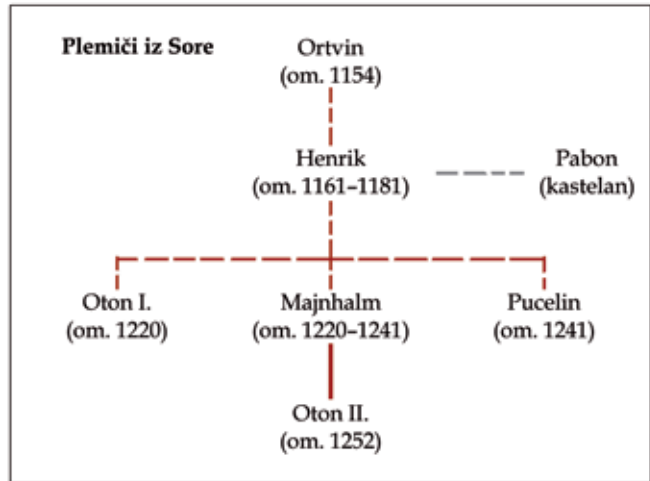
(*Pucelinus et Mainhalmus de Zower*). S to listino je Konrad iz Žovneka Herbardu Turjaškemu odstopil vse desetine, ki jih je dobil od oglejskega patriarha Bertolda v Dobropoljah, Ribnici in Poljanah. Med pričami so bili: grof Ulrik iz Strmca na Koroškem, Ulrik iz Pfannberga na Koroškem, Helenvik iz Griesa na Spodnjem Avstrijskem, Henrik iz Ploštanja, Heidenrik iz Žovneka, Popon iz Lemberga, Majnhalm s Turjaka, Pucelin in Majnhalm iz Sore ter drugi prisotni.

Majnhalmu iz Sore je sledil sin Oton (II.), ki smo ga spoznali že 4. avgusta 1252, ko ga je Gerloh Jeterbenški rešil iz ujetništva freisinškega škofa Konrada. To je tudi edina znana pisna omemba zadnjega viteza iz rodu plemičev iz Sore.

Oba plemiča iz Sore, ki ju zasledimo v 12. stoletju, Ortvin (1154) in Henrik (1161–1181), sta sodila v krog pomembnejših ministerialov na Kranjskem. Vsaj slednji je razpolagal tudi s podrejenim viteškim spremstvom. Henriku so

sledili trije plemiči, imenovani po Sori, ki se omenjajo med letoma 1220 in 1241, in sicer Oton (I.), Majnhalm in Pucelin. Vsi trije, morda celo Henrikovi sinovi, zasedajo med pričami manj pomembna mesta, kot jih je zasedal Henrik. Majnhalmov sin Oton (II.) je bil leta 1252 imenovan že kot vitez Gerloha Jeterbenškega.

Na osnovi nekaj ohranjenega listinskega gradiva lahko sestavimo približno genealoško preglednico plemičev iz Sore. Iz nje je sicer razvidno le, kako so si Sorški kronološko sledili, njihove sorodstvene zveze pa so več ali manj nejasne, z ijzjemo očeta Majnhalma in sina Otona (II.).

Genealoška preglednica Sorških.

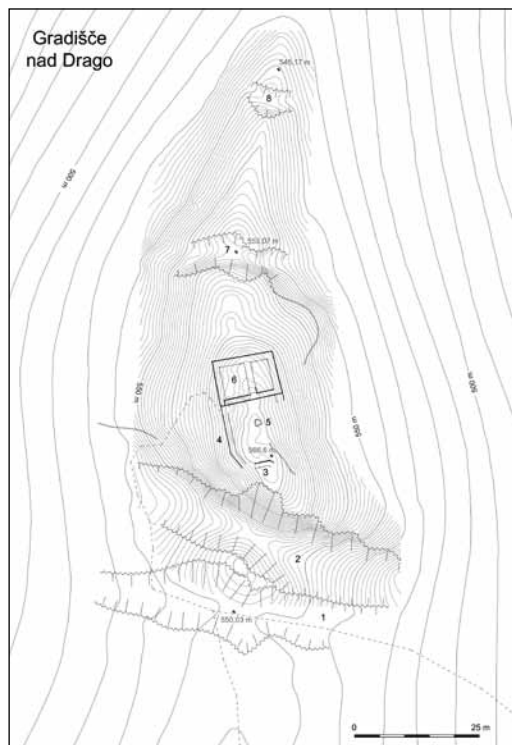
Utrdba na Gradišču nad Drago

Pabon, »moj kastelan« (*Bauro eciam castellanus meus*) - kot ga navaja Henrik v darovnici za vetrinjski samostan, izdani pred 1178 - je bil torej Henrikov vitez. Videti je namreč, da so kranjski ministeriali Spanhaimov že v 12. stoletju razpolagali s podrejenim viteškim spremstvom. Ob tem se postavlja zanimivo vprašanje: Kje je bil grad plemičev iz Sore?

Srednjeveška utrdba na Gradišču nad Drago, pogled proti jugozahodu. (ilustracija: Marko Zorovič; iz: *Arheološki vestnik* 59, str. 311)

Morda ponujajo odgovor razvaline na vrhu Gradišča nad Drago, ki so bile kot srednjeveške ostaline

Gradišče nad Drago, tlorisni načrt.
(iz: *Arheološki vestnik* 59, str. 311)

prvič opredeljene leta 1979¹⁷ in arheološko raziskane leta 2005 in 2006.¹⁸ Raziskave potrjujejo obstoj gradu oziroma utrdbe, ki je le slab kilometer oddaljena od Gosteškega potoka, kjer je še v prvi polovici 13. stoletja potekala meja med gospostvoma freisinškega škofa in koroških vojvod Spanheimov ter nadaljč stran preko Save gospostvom grofov Andeških. Lokacija visokosrednjeveškega gradu na prvi vzpetini v grebenu med globokima grapama Žebnika in Suhega potoka je bila izbrana premišljeno in je izrabljala geomorfološke dejavnike in strateško lego. Relativno majhne dimenzije gradu (21,6 x 12,5 m) in predvsem njegova dobro zavarovana ter težko dostopna lega v bližini meje med srednjeveškimi gospostvi govorijo, da je bila pri njegovi pozidavi v ospredju vojaško-obrambna funkcija. Glede na velikost utrdbe in omejene prostorske možnosti za predgradje z gospodarskimi poslopji lahko sklepamo, da je bilo

na gradu poleg oskrbnika le manjše število oborožencev.

Na podlagi nekaterih najnovejših spoznanj lahko sklepamo, da je bilo zgodnesrednjeveško gradišče nad Drago v lasti rodu, ki je izhajal od furlanskega grofa Verihena iz vrst bavarskega visokega plemstva. Ta je bil na teritoriju bodočega ljubljanskega gospostva tudi sicer navzoč s cerkvijo sv. Štefana v Sori. Patrocinij te cerkve, ki takrat v osrednji Sloveniji ni bil običajen, a ga imata pražupniji v Solkanu in Vipavi, prav tako kaže v smer Furlanije.¹⁹ Pozneje je bilo gradišče nad Drago opuščeno, namesto njega pa so Spanheimi, vsekakor že v prvi polovici 13. stoletja ali prej, zgradili (stari) grad v Goričanah.

Iz kronologije izkopanih predmetov je zagotovo, da tu ne gre iskati izginuli grad Bosisen,²⁰ omenjen v dveh darovnicah, in sicer cesarja Otona II., iz 23. novembra 973, in kralja Otona III., iz 1. oktobra 989.

17 Slabe: Osnove za varovanje arheološkega terenskega spomenika na območju SO Škofja Loka, str. 11–17; Jenko: Gradišče nad Drago, str. 199–200.

18 Gaspari, Nadbath, Nabergoj: Grad na Gradišču nad Drago, str. 305–323.

19 Höfler: *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 249.

20 Brank: Castrum Bosisen po listinah najstarejši grad na Gorenjskem, str. 48–57; Berčič: Castrum Bosisen: kje in kaj je bil?, str. 21–26.

Ozemlji grofa Bernharda in plemenitaša Pribislava

Plemiči iz Sore so delovali na ozemlju, ki je mejilo na jugovzhodni rob loškega gospostva. Poskusimo si razjasniti dogajanja na tem ozemlju med koncem 10. in sredino 12. stoletja, ko se tu pojavijo prvi plemiči imenovani po Sori.

Freisinško loško gospostvo se je izoblikovalo v času škofa Abrahama, ki mu je nemški cesar Oton II. na začetku svoje vladarske poti najprej 30. junij 973 podelil celo Selško dolino in Sorško polje, zahodno od potoka Žabnice,²¹ 23. novembra pa še del Sorškega polja, vzhodno od Žabnice, in spodnji del Poljanske doline.²² Posest je bila škofu Abrahamu potrjena 1. oktobra 989, z listino²³ takrat še ne 10-letnega nemškega kralja Otona III., edinega sina takrat že pokojnega cesarja Otona II. in njegove žene Teofanu, ki je bila ob nastanku te darovnice regentka mladega kralja. Teofanu je bila ena od interventov tako mlajše cesarjeve kot te kraljeve darovnice. Če sta pri obeh darovnicah cesarja Otona II. kot nosilca državne oblasti na podarjenem ozemlju še nastopala bavarski vojvoda Henrik II. »Prepirljivec« in kranjski mejni grof Papo,²⁴ sta pri darovnici kralja Otona III. to že prvi koroški vojvoda Henrik III. Bavarski, zadnji iz rodu Luitpoldingov, ki je bil tudi mejni grof Kranjske, in grof Waltilo, njegova grofija je obsegala loško gospostvo in severni del Gorenjske z Bledom. Grof Waltilo se omenja tudi v darovnici kralja Henrika II., s katero je 10. aprila 1004 briksenški škofiji podelil Bled z okolico.²⁵

Šele nedavno je uspelo natančneje določiti mejo prvotnega freisinškega ozemlja med Toščem in Soro, saj dolgo časa nista bili dovolj natančno določeni lokaciji gradu Bosisen (*castrum quod vulgo Bosisen vocatur*) in plitvine na reki Sori, po ljudsko imenovane »Stresov brod«²⁶ (*vadium quod vulgo Stresoubrod vocant*),

21 FRA DA 31 (kot v op. 1), št. 37, str. 36; URBKr 1 (kot v op. 5), št. 8, str. 10; Sickel (ur.): *Monumenta Germaniae Historica. Diplomata regum et imperatorum Germaniae. II/1. Die Urkunden Otto II. (Ottonis II. Diplomata)*, Hannover 1888 (v nadaljevanju: MGH DO II), št. 47, str. 56–57; F. Kos (ur.): *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. II. 801–1000*, Ljubljana 1906 (v nadaljevanju: GZS 2), št. 444, str. 337–339.

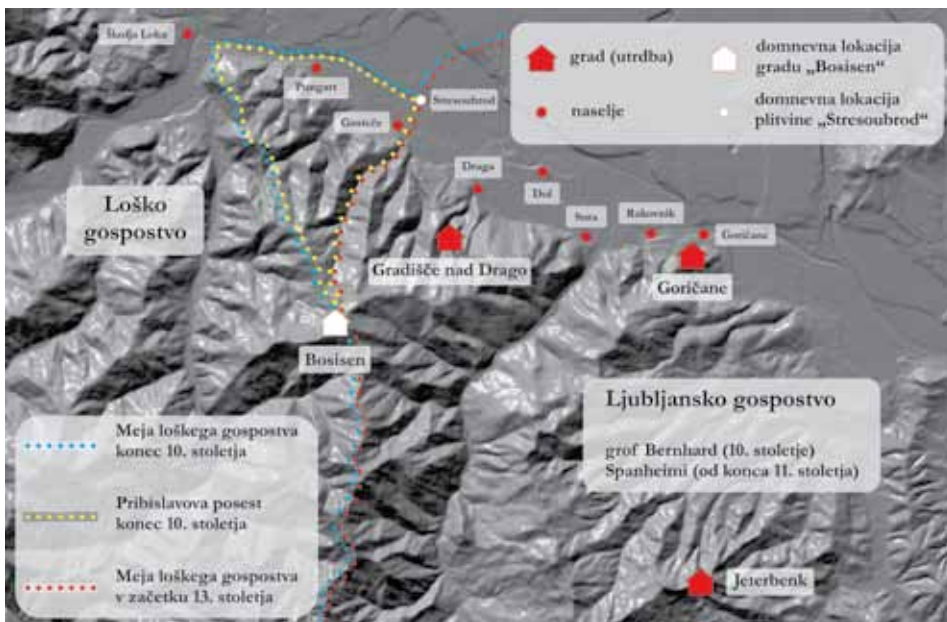
22 FRA DA 31 (kot v op. 1), št. 38, str. 38; URBKr 1 (kot v op. 5), št. 9, str. 12; MGH DO II (kot v op. 21), št. 66, str. 78–79; GZS 2 (kot v op. 21), št. 445, str. 339–341.

23 FRA DA 31 (kot v op. 1), št. 43, str. 43; RGKr 1 (kot v op. 1), št. 31, str. 12; URBKr 1 (kot v op. 5), št. 10, str. 14; Sickel (ur.): *Monumenta Germaniae Historica. Diplomata regum et imperatorum Germaniae. II/2. Die Urkunden Otto des III. (Ottonis III. Diplomata)*, Hannover 1893, št. 58, str. 463–464; GZS 2 (kot v op. 21), št. 490, str. 381–384.

24 Štih: Diplomatične in paleografske opombe k listinam Otona II. o podelitvi loškega ozemlja škofiji v Freisingu (DO II 47 in DO II 66), str. 316–317.

25 URBKr 1 (kot v op. 5), št. 14, str. 23; F. Kos (ur.): *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. II. 1001–1100*, št. 17, str. 13–14.

26 Pri Stresovem brodu ne gre za nekega Stresa, ampak za območje plitvin, za stresen brod, stresen prod, čez katerega je bil v plitvinah in mrtvih rokavih možen prehod čez vodo. Prim. Štukl: Pod freisinškimi gospodi, str. 63.

Teritorij plemičev in vitezov iz Sore. (podloga: reliefni zemljevid geopedia.si)

ki ju omenjata mlajša cesarjeva in tudi kraljeva darovnica s konca 10. stoletja.²⁷ Po zadnjih ugotovitvah je grad stal na mestu, kjer zdaj stoji cerkev sv. Mohorja in Fortunata na Osolniku²⁸ in plitvine v bližini Gosteč, kjer se je nekoč v reko Soro izlival Gosteški potok. S tem se poleg domneve, da je bil z darovnico Otona III. del posesti izvzet iz loškega gospostva, odpira še ena, in sicer, da je bila z njo le bolj natančno določena meja gospostva na jugovzhodu.²⁹

Na tem delu loškega posestva, verjetno prav na mestu gradu Bosisen, so se stikale meje treh zemljiških gospodov, freisinškega škofa Abrahama, grofa Bernharda (*Vuernhardus*) in domačega plemenitaša Pribislava (*Pribizlauuus*). Do nedavna je veljalo prepričanje, da je Pribislavu posest daroval kralj Oton III., med letoma 983, ko je bil kot 3-letni kronan za nemškega kralja, in 989, ko je nastala freisinška darovnica.³⁰ V tokratnih Loških razgledih pa Štih ponuja novo rešitev.³¹ Leta 973 so hote ali nehoote spregledali Pribislavovo posest in jo vključili v meje freisinške. Zaradi tega je prišlo med Pribislavom in Fresingom do posestnega spora. Kot kaže, je na Pribislavovo zahtevo 16 let pozneje, oktobra 989, nastala

27 Cafuta: Lokacija gradu »Bosisen« in plitvine na reki Sori, imenovane »Stresoubrod«, str. 13–30.

28 V resnici je Bosisen umestil na Osolnik že Anton Koblar. Prim. Koblar: Meje loškega gospostva freisinških škofov, str. 5.

29 Štih: Izvor in začetki škofijske posesti na današnjem slovenskem ozemlju, str. 41.

30 F. Kos: Zgodovinske črtice o kranjski deželi, str. 16–18; Štih: Izvor in začetki škofijske posesti na današnjem slovenskem ozemlju, str. 41.

31 Štih: O prvih prejemnikih kraljeve zemlje na Kranjskem. str. 65–77.

kraljeva darovnica, ki je z vstavkom v prvotno cesarjevo darovnico iz novembra 973, da je izvzeta Pribislavova posest, ki mu jo je podelil kralj (*excepta proprietate Pribizlauui nostra regali traditione sibi donata*), le rešila omenjeni spor.

Grof Bernhard, katerega posest se je proti jugu raztezala na prostor poznejšega spanheimskega ljubljanskega gospostva, je po najnovejših spoznanjih³² izhajal iz rodu grofa Verihena in sodil v krog prednikov Hedvige iz Moša pri Gorici, žene Engelberta I. Spanheimskega in matere Henrika IV., prvega spanheimskega koroškega vojvode iz let 1122 in 1123. Posest grofa Bernharda, ki je omenjena v darovnici iz leta 989, bi Spanheimi lahko pridobili kot Hedvigino doto ob poroki okrog 1065/70 ali kot njeno dediščino po letu 1100. Na tem mestu velja opozoriti, da sta v listini iz časa oglejskega patriarha Udalrika I. (okrog 1118), ki govori o podelitvi trajne krstne in pogrebne pravice in z njo združenih dohodkov lastniškima cerkvama v Spodnjih in Zgornjih Pirničah – torej blizu ali na teritoriju grofa Bernharda –, ti dve vasi zapisani kot »*utrumque Bernh*«. ³³

V tem času, ali vsaj do sredine 12. stoletja, so si Spanheimi morda pridobili tudi nekdanjo Pribislavovo posest. Med letoma 1193 in 1215 je takratni freisinški škof Oton iz Berga »za velik denar« odkupil vas Gosteče (*Costech*) in za 80 mark denaričev vas Pungert (*Pauumgartn*).³⁴ V prvi vasi je bilo 7 in v drugi 9 hub.³⁵ Prav mogoče je, da sta bili Gošteče in Pungert, kot nekdanja »*proprietatis Pribizlauui*«, takrat že spanheimski in v rokah ministerialov iz Sore. Freisinški nakup se je zgodil lahko še v času vojvode Ulrika II. Spanheima, torej pred letom 1202 ali – kar je bolj verjetno – po 10. avgustu 1202, ko je Ulrika II. na vojvodskem prestolu nasledil mlajši brat Bernard II.

Morda na Pribislava in njegove potomce spominja tudi po Koblarju ohranjena legenda, »da so prvo cerkev na Gostečem še ajdje zidali, ter ajdovsko mašo notri imeli«. ³⁶

Od sredine 12. stoletja na tem ozemlju zasledimo številne spanheimske ministeriale, najprej Sorške in pozneje, v času vojvode Bernarda II., tj. od začetka 13. stoletja dalje, tudi Jeterbenške in tiste z gradu Goričane.

Grad Jeterbenk se prvič izrecno omenja 1252, v uvodoma omenjeni poravnavi med Gerlohom Jeterbenškim in freisinškim škofom Konradom. Grad Goričane pa 1256, ko je po smrti Bernarda II. Spanheima prišlo do delitve posesti med sinovoma Ulrikom III. in Filipom, izvoljenim salzburškim nadškofom, in so

32 Štih: Dve novi notici za najstarejšo zgodovino Ljubljane, str. 32–34; Štih: Der bayerische Adel und die Anfänge von Laibach/Ljubljana, str. 39–42; Höfler: *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 249.

33 M. Kos, Žontar: Neznana listina o gorenjskih lastniških cerkvicah 12. stoletja, str. 239.

34 FRA DA 31 (kot v op. 1), št. 126, str. 124–126; URBKr 2 (kot v op. 1), št. 30, str. 22; GZS 5 (kot v op. 11), št. 243, str. 131; Blaznik: *Kolonizacija in kmetsko podložništvo na Sorskem polju*, str. 145–146; Bizjak: Prispevek k starejši zgodovini Godešiča, str. 256.

35 Zahn: Die freisingischen Sal-, Copial- und Urbarbücher in ihren Beziehungen zu Österreich, str. 237.

36 Koblar: *Zgodovina Sorske in Preške fare*, str. 58.

Goričane pripadle prvemu.³⁷ O gradiščanih, ki bi se izrecno imenovali po Goričanah, do 60-ih let 13. stoletja ni ohranjenih pisnih virov. Sta na gradu Goričane morda živela Majnhaml Sorški in njegov sin Oton? Več je znanega iz 2. polovice 13. stoletja. Ulrik III. je v začetku septembra 1261 s t. i. »čedadskim mirom« oglejskemu patriarhu Gregorju prepustil tako grad Jeterbenk, kakor tudi Goričane, kjer je bil takrat kastelan že Konrad Škofjeloški. Še pred smrtjo vojvode Ulrika III. (leta 1269) sta se po Goričanah imenovala škofjeloška viteza, brata Viljem in Walter, ob koncu stoletja, 1295, pa Konrad Oglejec, najverjetneje sin Konrada Škofjeloškega.³⁸

VIRI IN LITERATURA:

- Ankershofen, Gottlieb (ur.): Urkunden-Regesten zur Geschichte Kärntens. V: *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 8, Dunaj 1852, str. 333–386.
- Ankershofen, Gottlieb (ur.): Urkunden-Regesten zur Geschichte Kärntens. V: *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 22, Dunaj 1860, str. 339–369.
- Baraga, France (ur.): *Thesaurus memoriae – Fontes 2. Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku*. VI/1. Listine 1246–1255, Ljubljana 2002.
- Berčič, Branko: Castrum Bosisen: kje in kaj je bil?. V: *Loški razgledi* 48, Škofja Loka 2001, str. 21–26.
- Bizjak, Matjaž: Prispevek k starejši zgodovini Godešiča. V: *Kronika* 53, Ljubljana 2005, str. 255–266.
- Blaznik, Pavle: *Kolonizacija in kmetsko podložništvo na Sorskem polju. Razprave SAZU. Razred za zgodovinske in družbene vede. II.*, Ljubljana 1953, str. 139–242.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1973)*, Škofja Loka 1973.
- Brank, Rajko: Castrum Bosisen po listinah najstarejši grad na Gorenjskem. V: *Loški razgledi* 19, Škofja Loka 1972, str. 48–57.
- Cafuta, Darko: Lokacija gradu »Bosisen« in plitvine na reki Sori, imenovane »Stresoubrod«. V: *Loški razgledi* 58, Škofja Loka 2011, str. 13–30.
- Elze, Theodor: Urkunden-Regesten aus dem gräflich Auersperg'schen Archiv in Auersperg. V: *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 16. Ljubljana 1861, str. 11–13.
- Höfler, Janez: *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem. K razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku*, Ljubljana 2013.
- Gaspari, Andrej; Nadbath, Barbara; Nabergoj, Tomaž: Grad na Gradišču nad Drago. Spanheimska utrdba na severozahodni meji gospostva? V: *Arheološki vestnik* 59, Ljubljana 2008, str. 305–323.
- Grebenc, Jože Maver: *Gospodarska ustanovitev Stične ali njena dotacija leta 1135*, Stična 1973.
- Jaksch, August (ur.): *Monumenta Historica Ducatus Carinthiae, III. Die Kärntner Geschichtsquellen 811–1202*, Celovec 1904.
- Jaksch, August (ur.): *Monumenta Historica Ducatus Carinthiae, IV/1. Die Kärntner Geschichtsquellen 1202–1262*, Celovec 1906.

37 Schumi: Urkunde zur Geschichte Krains, št. 36, str. 76–79; D. Kos: *Vitez in grad*, str. 127.

38 Komac: *Od mejne grofije do dežele*, str. 197.

- Jenko, France: Gradišče nad Drago. V: *Loški razgledi* 49, Škofja Loka 2002, str. 199–200.
- Klun, Vinko Fereri (ur.): Regesten für die Geschichte von Krain. I. Von Carl dem Großen bis Rudolf von Habsburg (788–1286). V: *Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain* 2–3, Ljubljana 1854, str. 1–46.
- Koblar, Anton: *Zgodovina Sorske in Preške fare*, Ljubljana 1884.
- Koblar, Anton: Meje loškega gospostva freisinških škofov. V: *Gorenjec* 14(6), Kranj 1913, str. 5.
- Komac, Andrej: *Thesaurus memoriae – Dissertationes 5. Od mejne grofije do dežele. Ulrik III. Spanheim in Kranjska v 13. stoletju*, Ljubljana 2006.
- Kos, Dušan: *Vitez in grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*, Ljubljana 2005.
- Kos, Franc (ur.): *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*. II. 801–1000, Ljubljana 1906.
- Kos, Franc (ur.): *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*. III. 1001–1100, Ljubljana 1911.
- Kos, Franc (ur.): *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*. IV. 1101–1200, Ljubljana 1915.
- Kos, Franc: Zgodovinske črtice o kranjski deželi. V: *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 11, Ljubljana 1901, str. 1–18.
- Kos, Franc; Kos, Milko (ur.): *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*. V. 1201–1246, Ljubljana 1928.
- Kos, Milko; Žontar, Josip: Neznana listina o gorenjskih lastniških cerkvicah 12. stoletja. V: *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 20, Ljubljana 1939, str. 239.
- Meichelbeck, Karl : *Historiae Frisingensis*. II/1, Augsburg 1724.
- Meichelbeck, Karl (ur.): *Historiae Frisingensis*, II/2, Gradec 1729.
- Mlinarič, Jože: Posest vetrinjskega samostana na Kranjskem (od leta 1147 do XVII. stoletja). V: *Zgodovinski časopis* 35, Ljubljana 1981, str. 110–119.
- Mlinarič, Jože: *Stiška opatija* 1136–1784, Novo mesto 1995.
- Otorepec, Božo (ur.): *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku*. XI. *Listine 1154–1361*, Ljubljana 1966.
- Otorepec, Božo: Občina Preddvor v srednjem veku. V: Roblek, Tone (ur.): *Preddvor v času in prostoru*, Preddvor 1999, str. 83–88.
- Preinfalk, Miha: *Thesaurus memoriae – Fontes 5. Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku*. VI/2. *Imensko kazalo*, Ljubljana 2007.
- Preinfalk, Miha; Bizjak, Matjaž (ur.): *Thesaurus memoriae – Fontes 6. Turjaška knjiga listin 1. Listine zasebnih arhivov Kranjske grofovske in knežje linije Turjaških (Auerspergov)*, Ljubljana 2008.
- Schroll, Beda (ur.): *Fontes Rerum Austriacarum. Diplomataria et Acta. XXXIX. Urkundenbuch des Benedictiner-Stiftes St. Paul in Kärnten*, Dunaj 1876.
- Schumi, Franc: Urkunde zur Geschichte Krains. V. Folge. V: *Archiv für Heimatkunde* 1, Ljubljana 1882/3, str. 74–80.
- Schumi, Franc (ur.): *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain. I. 777–1200*, Ljubljana 1882/3.

- Schumi, Franc (ur.): *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain. II. 1200–1269*, Ljubljana 1884/7.
- Sickel, Theodor (ur.): *Monumenta Germaniae Historica. Diplomata regum et imperatorum Germaniae. II/1. Die Urkunden Otto II. (Ottonis II. Diplomata)*, Hannover 1888.
- Sickel, Theodor (ur.): *Monumenta Germaniae Historica. Diplomata regum et imperatorum Germaniae. II/2. Die Urkunden Otto des III. (Ottonis III. Diplomata)*, Hannover 1893.
- Slabe, Marijan: Osnove za varovanje arheološkega terenskega spomenika na območju SO Škofja Loka. V: *Loški razgledi* 26, Škofja Loka 1979, str. 11–17.
- Štih, Peter: Der bayerische Adel und die Anfänge von Laibach/Ljubljana. V: *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte* 69, München 2006, str. 1–52.
- Štih, Peter: Diplomatične in paleografske opombe k listinam Otona II. o podelitvi loškega ozemlja škofiji v Freisingu (DO II 47 in DO II 66). V: *Zgodovinski časopis* 51, Ljubljana 1997, str. 301–321.
- Štih, Peter: Dve notici za najstarejšo zgodovino Ljubljane. V: *Zgodovinski časopis* 56, Ljubljana 2002, str. 7–42.
- Štih, Peter: Izvor in začetki škofijske posesti na današnjem slovenskem ozemlju. V: Bizjak, Matjaž (ur.): *Blaznikov zbornik*, Ljubljana – Škofja Loka 2005, str. 35–48.
- Štih, Peter: O prvih prejemnikih kraljeve zemlje na Kranjskem. Nekaj zapažanj k listini cesarja Otona III. za freisingškega škofa Abrahama iz leta 989 (D. O. III., št. 58). V: *Loški razgledi* 60, Škofja Loka 2013, str. 65–77.
- Štukl, France: Pod freisingškimi gospodi. V: Šega, Judita (ur.): *Godešič skozi tisočletje 1006–2006*, Godešič 2006, str. 61–73.
- Tangl, Karelmann: Die Graffen von Ortenburg in Kärnten. Erste Abtheilung von 1058 bis 1256. V: *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 30, Dunaj 1864, str. 203–352.
- Ulepič, Karel (ur.): Diplomatarium Carniolicum. Aus den Archivsmaterialien des historischen Vereins für Krain. V: *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 2, Ljubljana 1847, str. 34–36.
- Ulepič, Karel (ur.): Diplomatarium Carniolicum. Aus den Archivsmaterialien des historischen Vereins für Krain. V: *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 3, Ljubljana 1848, str. 27–29.
- Volčjak, Jure: Ich N. von Hertzenberch vergich ... Vitezi Jeterbenški v zgodovinskih virih. V: Vodnik, Alenka (ur.): *Od Jakoba do Jakoba. O krajih in ljudeh občine Medvode*, Medvode 2006, str. 45–74.
- Zahn, Joseph: Die freisingischen Sal-, Copial- und Urbarbücher in ihren Beziehungen zu Österreich. V: *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 27, Dunaj 1861, str. 191–344.
- Zahn, Joseph (ur.): *Fontes Rerum Austriacarum, Diplomataria et Acta. XXXI. Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis. I.*, Dunaj 1870.

Zusammenfassung

Der Adel von Zeier – Spanheim Ministerialen entlang der südöstlichen Grenze des Lack Herrschaft

In dem Beitrag werden die Adeligen aus Sora behandelt. Das erhaltene Schriftmaterial weist darauf hin, dass sie von der Mitte des 12. bis zu der Mitte des 13. Jahrhunderts zu folgen sind. Sie gehörten zu dem Spanheimkreis von Ministerialen an dem äußerst nordwestlichen Rand der Herrschaft von Ljubljana.

Die älteste Aufzeichnung über die nach Zeier/Sora genannten Adeligen hat sich in der Konzepturkunde des Herzogs Berthold IV. von Andechs, (entstanden in den 90. Jahren des 12. Jahrhunderts) erhalten. Es steht darin, im Jahre 1154 habe Ortwin von Zeier/Sora bei Meinhard von Kanker/Kokra vermittelt, damit der auf sein Landgut in Waidmannsdorf/Otoče bei Klagenfurt, das die Mönche aus Viktring/Vetrinj von ihm für 43 Mark von Silber gekauft hatten, verzichtet. Dem Ortwin, der in den erhaltenen Urkunden nur einmal erwähnt ist, folgte Henrich von Zeier/Sora, der als Geber oder Zeuge in den Urkunden zwischen den Jahren 1161 und 1181 zu finden ist.

Die beiden Adeligen, Ortwin und Henrich, von Zeier/Sora, die wir im 12. Jahrhundert finden, gehörten zum Kreis der bedeutenden Ministerialen im Land Krain. Jeder von ihnen verfügte mit unterlegener Ritterbegleitung, denn sein Kastelan Pabon wird mehrmals erwähnt. Henrich wurde von drei nach Zeier/Sora genannten und zwischen den Jahren 1220 und 1241 erwähnten Adeligen verfolgt. Das waren Otto I., Meinhalm und Pucelin. Alle drei, vielleicht waren sie sogar Henricks Söhne, besaßen unter den Zeugen nicht so bedeutende Stellen wie Henrich. Otto II., der Sohn von Meinhalm, wurde 1252 nur noch als Ritter Gerlah von Hertenberg/Jeterbenk genannt.

Die Adeligen von Zeier/Sora waren auf dem Gebiet tätig, das an den südöstlichen Rand der Lack Herrschaft grenzte. In dem Aufsatz versuchen wir das Geschehen auf dem Gebiet zwischen Ende des 10. und Mitte des 12. Jahrhunderts, als hier die ersten nach Zeier/Sora genannten Adeligen erscheinen, zu erläutern. Im 10. Jahrhundert stießen an der Stelle der Burg Bosisen auf Osolnik die Grenzen dreier Grundherrschaften aneinander (Bischof Abraham von Freising, Graf Bernhard und der heimische adelige Pribislav). Das Landgut vom Bischof Bernhard ging bis zum Ende des 11. Jahrhunderts in den Besitz Spanhaims über. Vielleicht war derzeit auch schon der Bodenbesitz von Pribislav in ihrem Besitz, den schon am Ende des 12. Jahrhunderts (spätestens bis 1215) Bischof Otto von Freising kaufte.